

ЗМІСТ

Каторжна.....	3
Сестриця Галя.....	21
Ксеня	34
Грицько.....	55
Украла	64
Кавуни.....	71
Сам собі пан.....	81
Без хліба.....	103
Екзамен.....	122
Непокірний	134
Панько.....	153
Батько тадочка.....	160

I

Каторжна – так її всі звали.

– Унеси дров у хату, чи чуєш, каторжна ти! – кричала мачуха.

– Геть з-перед очей, каторжна! – визвірювався на неї батько, вертаючись п'яний з шинку і заточуючись по хаті.

– За що ти мене стовхнула, каторжна! – пищав дворічний мачушин хлопчик, б'ючи її кулаками.

І так усі!.. Навіть хлопці та дівчата на вулиці хоч і не так часто звали її каторжною, але ж і на ймення мало коли звали, а як звали, то все ж із додатком: «Ота каторжна Докія...»

Та й було за що. Відколи мачуха ввійшла в батькову хату, – ця маленька, семи років, дівчинка й разу не глянула на неї по-людському, а все з-під лоба. Може, вона боялася мачухи, не знаючи ще, яка вона, а тільки тим, що вона мачуха; а потім не кидала боятися тим, що вже знала, яка вона. Може... А все ж був у неї завсігди вовчий погляд. Та й не самий погляд!

Третього чи четвертого дня після свого весілля мачуха звеліла їй горщики поперемивати, а в неї, бачите, чомусь затрусилися руки, і вона впустила та й розбила горща. Не можна ж було дурну не повчити – і мачуха дала їй штурханця. І ось після цього – хоч ти їй що, а нічого не вміє до пуття зробити: або поб'є що, або наплута, накруте й не так зробить, як треба. Довелося вчити трохи не щодня, а далі й щодня... Так що ж вона –

покається? перепросить? Така! Хоч ти її вбий, од неї слова не почувеш і ніколи не заплаче, – найгірше, що й не заплаче ніколи!

– Докіє! – спершу ще її таки на ймення звали, – чому хвіртки не причинила? Теля вибігло.

Мовчить.

– Кому я кажу? Чи я тобі не наказувала?..

Мовчить, у землю очі втупивши. Убив би на цьому місці!

– Чи ти оглухла? – і мачушина рука з усієї сили б'є її.

Стоїть, мовчить.

– Так слухай же! слухай! Ось тобі, щоб слухала, щоб слухала, чуєш ти!

Ні пари з уст!. Ні сльозини з очей, мов їй і не болить! Одного разу мачуха не втерпіла:

– Хоч би ти заплакала коли, каторжна!..

А вона тільки глянула на неї з-під лоба, як вовк, і мовчить. І так завсігди. Б'є її мачуха, б'є, поки втомиться, поки заболять руки, – аж тоді кине:

– У-у!.. проклята! каторжна!..

А до батька яка вона? Ще як мати її жива була, так тоді тільки до неї й мостилася, та вдвох усе плакали. Тоді хоч плакала! Та що з того?.. Така ж і мати її була – або плаче мовчки, або докоря: «Нащо п'єш, нащо жидові хліб носиш!..» Давав їй він доброго прочухана, як під п'яну руч. Ну, то ж матір бив, а ця ж чого тікає від його? Не завсігди ж він і п'яний, іноді схочеться йому пожалувати її – вона ж таки рідна дитина, – оце й покличе:

– Докіє!

Підійде, голову похнюпить.

– Докіє! Дочко... – почне батько та й зупинить-ся: мов колода, вона перед його стоїть. Штовхне її спересердя, встане, плюне та й піде з хати, промовивши: – Ну, каторжна!

А з мачушиними дітьми що вона виробляла? Мало вона їх била та штовхала? Як мачухи в хаті нема, так і єсть їм! А одного разу таки розманіжилась: увіходить мати тихенько в хату з городу, дивиться – сидить – вона на полу і хлопчика – років півтора йому було – мачушиного на руках держить та так цілує та примовляє :

– Голубчику ти мій, манесенький! Поцілуй мене, – ніхто ще мене не цілував, як мама вмерли...

Мачуха як скрикне:

– Ба, яка ніжна! А Оришку нащо на городі вдарила? Івасику, бий її, бо вона Оришку била. Бий кулачком, кулачком її...

Воно, маненьке, взяло та й штовхнуло її кулачком. Як скочить вона, як кине його на піл – трохи дитини не вбила – та з хати! Не потрапила її мачуха й попобити. І більше до дітей не підходила й на руки сама не брала, тільки як мачуха звелить.

Отак же вона й на вулиці. З неї почнуть сміятися:

– А за що тебе мачуха за волосся з двору в хату тягла?

А вона зараз кулаком!

І зла ж вона була, на всіх зла! І всі їй були вороги, й вона всім ворог, – каторжна, та й годі! Мабуть, у неї не серце, а камінюка була.

І все ховається від людей – мабуть, заздро, що люди веселі, так щоб не бачити. Піде в садок, аж у гущавину, та й сидить. І що вона там робить – хто її знає! Діти мачушині хотіли довідатися і назирцем одного разу побігли за нею. Так, кажуть, пролізла аж у гущавину та зараз до калинового куща – ріс там кущ калиновий великий, – сіла там під ним і головою до його припала, і руками його обхопила, й каже:

– Калинонько, – каже, – моя червона, рідна моя матінко! Покрий мене своїм листоньком зеленим, своїми ягідками червоними! Одна ти в мене рідная, улюблена! – каже, а сама плаче...

Еге, вона плакала тим, що в неї не камінь у грудях був, а маненьке дитяче серденько! І те серденько так хотіло любити, так хотіло! Але ж любити було нікого!.. Недоброго і часто й густо п'яного батька вона не любила, матері не було, мачушиних дітей мачуха любити не давала...

І вона плакала та обнімала червону калину, поливала їй землю своїми слізьми; і нахилила тоді до неї калинонька свої віти, і здавалось дівчині, що то мати рідна руки до неї простягає... І так вона плакала, поки почує, як мачуха кричить:

– І де вона, та каторжна, забігла?!

Тоді вставала вона з землі і втирала сльози. Відразу застигало їй обличчя, мов камінюка, і очі втуплювались у землю, і вона знову була тоді справді каторжна, що її нічим не дошкулиш – ні словом, ні ломакою. Такою вона йшла від калини.

Такою вона й тепер вийшла і відразу страшенно поблідла: вона побачила, як од гущавини побігли мачушині діти. Невже вони знайшли її схованку? А може, ні, може, вони тільки так бігли?

Але ж вони не так бігли, вони знайшли, побачили, почули і розказали про все мачусі.

Днів через два Докія знову була під калиною, засиділась і не почула, як мачуха її кликала. Уже тоді почула, як мачуха знайшла її в гущавині і потягла за волосся в хату.

– Стривай же ти, каторжна, я тобі дам, як тікати від роботи під свою калину!

Вхопила мачуха сокиру й побігла в садок. Докія відразу так і зацікавилася. Слухає, коли задзвеніла сокира в садку, затріщали гілки – ось ще, ще...

Вона кинулась, себе не пам'ятаючи, пробігла садок, добігла до гущавини... Мачуха рубає калину.

Дівчина несамовито скрикнула, кинулась туди і стала міждо калиною і мачухою. Мачуха аж злякалась.

– Ти чого прибігла?

– Не займайте моєї калини!..

Очі її горіли, а щоки були білі-білі; груди так і здималися.

– Ах ти ж падло! Геть!

І здорова мачушина рука відкинула геть маленьку дівчинку. Сокира рубонула, жалібно хряснула цівка калинова, і впала стеблина, тремтячи листом.

– Мамо! голубонько! рідненькі! Не рубайте, помилуйте!

– Геть, каторжна!

Вона кинулась до мачухи, цілувала їй руки, за-
туляла своїм тілом останні калинові стеблини.

– Геть, каторжна!

Але каторжна обхопила руками куц, і її тонкі маленькі пальці так і застрягли на цівці. Трохи пальців їй не поламала мачуха, поки відірвала від калини, відволокла геть і останніми разами до-
рубала дерево...

Так росла Докія: без милування, без жалування, без ляльок, без дитячих іграшок, без калини, – тільки співала іноді тихо, як знала, що її ніхто не чує, тихо та жалібно. Де вона тих пісень училася – бог її святий знає, а вміла багато – і все жалібні, – так, мов самі вони в неї з серця лилися:

*Он до кого ж би я прихилилася?
Прихилилась би я до калиноньки,
До калиноньки, до червоної,
А калинонька нахилиється,
Моє серденько розривається...*

А як оце побачить кого, зараз і змовкне, і знову така, як і була: очі додолу, обличчя закам'яніє...

І так минали роки...

Минули – і з маленької дівчинки виросла доросла дівчина. Та життя їй не перемінилося: так, як і попереду, біла її мачуха і зневажав п'яний батько; як і попереду, не мала вона на вулиці подруг і була всім чужа, не маючи нікого до себе прихильного, та й сама не була вона ні до кого прихильна – зосталася вона «каторжною», як і була.